

PRISPEVEK K PROBLEMATIKI SLOVENSKO-ČEŠKIH JEZIKOVNIH STIKOV

Češki in slovenski jezik pripadata sicer različnima vejama slovanske jezikovne skupnosti, vendar izkazujeta nekatere skupne lastnosti, ki potrjujejo tezo, da se je zahodna južnoslovanska skupina razvila iz zahodnoslovanskega dela¹. Slovenijo družijo z zahodnimi Slovani med drugim dejstvo, da se je ohranila soglasniška skupina *-tl-, -dl-*, razen tega s češko-slovaško podskupino poleg skupnega kontinuanta praslovanskega *tort, tolt* > *trat, tlat* tudi mnogo drugih jezikovnih dejstev, predvsem podobnosti v besedju: oba jezika sta ohranila namreč besede, ki se v drugih slovanskih jezikih ne pojavljajo.

Nekdanje vezi pogloblja poznejši vpliv češčine na prerajajočo se slovenščino konec 18. stoletja in začetek 19. stoletja²: sprejem grafike ali njenih elementov: *č, ž, š* ter mnogo slovarskih izposojenk.

Skromnejše pa je učinkovanje slovenščine na češčino v prvi polovici 19. stoletja, ko so v dobi narodnega preroda obnavljali Čehi svoj jezik in bogatili njegov besednjak med drugim tudi tako, da so si izposojali besede iz drugih slovanskih jezikov, tudi iz slovenščine. Leta 1937 je v članku Slovenske besede v češčini, slovaščini in poljščini³ pozval Anton Breznik »kakega praškega Slovenca«, naj bi preveril, katere besede je vzel Presl iz slovenščine, natančneje iz Gutsmanovega slovarja. Čeprav nisem »praška Slovenka«, ampak Poljakinja, ki se ukvarja z zgodovino čeških besed, sem našla razen desetih besed, ki jih navaja Breznik, še nekaj več kot dvajset, v glavnem botaničnih in zooloških terminov.

Botanično izrazje

Pri ustvarjanju temeljev novodobne botanične nomenklature so Čehi v začetku 19. stoletja uporabljali stare, predvsem iz 16. stoletja izhajajoče herbarije, posegali po ljudskih izrazih, tvorili neologizme in si izposojali besede iz drugih slovanskih jezikov. Nove terminološke predloge in rešitve vse buje predvsem delo bratov Preslov Květena česka, Rostlinář J. S. Presla, v katerem opozarja avto na izvor posameznih izposojenk. Izposojenke iz slovenščine in srbohrvaščine zaznamuje s kratico *il.* = ilirski, vendar ne vseh, morda zaradi tega, da bi mu češki jezikovni puristi ne očitali, da »one-snažuje«⁴ jezik. Nova češka botanična terminologija se pojavlja tudi v poznejšem Preslovem delu Všeobecný rostlinopis (1846), kjer opažamo od časa do časa spremembe pomena izposojenih besed.

Havez: izraz v pomenu 'cacalia' sta v češko botanično terminologijo sprejela brata Presla, zapisala sta ga leta 1819 v Květenu českí. V istem pomenu se pojavlja tudi v Preslovem Všeobecnem rostlinopisu. Po Machku je ta beseda »Preslovo přejetí za sln., sch. gavez«, po Bezlaju se slovenski izraz *gavez* 'Symphytum officinale' veže s srbohrvatskim *gavez*, makedonskim *gavez*, bolgarskim *gavez* in ruskim *gavjaz*, po Bernekerju izhaja iz sestavljenega imena *Havez* v pomenu *Adenostyles* se rabi še danes v češki botanični terminologiji.

Hlodáš: ime *hlodáš* 'Ulex' je izposojenka iz slovenskega jezika, ki jo je v češčino uvedel J. S. Presl. Prvič jo je zapisal v prvi knjigi Rostlinářa, leta 1820, in jo označil kot ilirizem: »Hodáš, il. (Ulex)«. Po Preslu je sprejel izraz v svoj slovar Jungmann in tudi poudaril njegov južnoslovanski izvor. V delu D. Slobode Rostlinnictví (1852) se efemerično pojavlja v obliki *hlodař*. Oblika z dolgim *á* (*hlodáš*) se je uveljavila šele konec osemdesetih let devetnajstega stoletja; uvedel jo je češki botanik L. Čelakovský. Po Machkovem⁴ mnenju je »Ulex – Hlodáš (...) převzal Presl od Jihoslovanů, ale s hláskovou změnou, zavíněnou možná chybou péra: slovin. gladež, schrv. gladiš... vše = Ononis spinosa (oba motýlkověté rody jsou trnité)... Toto glad souvisí patrně s č. hlad, tedy o je patrně 'hladová = nekrmná bylina'.«⁵ Bolj verjetno se zdi, da oblika z *o* namesto z *a* ni nastala zaradi pomote, kot sodi Machek, temveč da je bila Preslu znana tudi slovenska oblika z *o*, namreč *glodež* 'Ononis spinosa'.⁵ Gustman tega izraza ne navaja. Ime *hlodáš* v pomenu 'Ulex' se je v češčini ohranilo do danes.

¹ Prim. Z. Stieber, Świat językowy Stowian, Podział dialektalny języka prastowiańskiego, Warszawa, 1974, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 90–94.

² J. Barle, Prinosi slovenskim nazivima bilja, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, 30/1935, 181–228; 31/1937, 161–292. A. Breznik, Slovenske besede v slovenščini, Čas, 1909, 208–280, 315–348. A. Breznik, Dobrovskega vpliv na slovenski pisni jezik, Josef Dobrovský, Praha, 1929.

³ A. Breznik, Slovenske besede v češčini, slovenščini in poljščini, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1937, 215.

⁴ ČSJR, s. 119.

⁵ J. Barle, n. d.

Homulice. To ime je prvič zapisano leta 1820 v prvem zvezku Preslovega Rostlinářa, naveden je tudi njegov južnoslovanski izvor: »Homulice, il (Telephium)«. V istem pomenu ga citira Jungmanov slovar in kot vir navaja Presla. Zapisano je tudi v delu Seznam roslin F. Opiza iz leta 1852. Verjetno je Presl to ime izoblikoval na osnovi slovenskega izraza *homuljica* 'Sedum acre', kar se zdi verjetneje kot razlaga, da gre za fonetično adaptacijo srbohrvaškega izraza *gomoljica*. To tezo potrjuje tudi zapis v Gutsmanovem slovarju. Ime je izpeljano iz izraza *gomolj* (prim. polj.: *gomółka*, češ.: *homole*). Ta slovenizem je v češčini efemerit: na splošno se uporablja v pomenu 'Sedum telephium' ime *rozchodník veliky*.

Katmanka. Izposojenka iz slovenščine je tudi botanični izraz *katmanka*, ki ga v češčino uvaja prvi zvezek Preslovega Rostlinářa. Klasificira ga kot ilirizem: »Katmanka, il. (Amanita)«. Po Preslovi poti gre tudi Jungmann, ki tudi opozarja na južnoslovanski izvor besede. Verjetno je Presl izoblikoval to ime po slovenski predlogi *kutmanka* 'Agaricus piperatus'. Mogoče to ime – podobno kot slovenski *kukmak* 'Agaricus piperatus' – izhaja iz nemškega *Kuckenmucken*⁶. Po B. Šulku je ime *katmanka* potrjeno v slovenskem rokopisu I. Breckerfelda iz 18. stoletja. V srbskih in hrvatskih virih tega imena ni. Če je imel Presl v rokah ta rokopis ali rokopis H. Freierja, zbiralca slovenskih botaničnih imen iz 19. stoletja, ki je uporabil Breckerfeldovo gradivo, bi bilo upravičeno pričakovati, da je nejasno izpisani u prebral kakor *a* in po pomoti uvedel v češčino obliko *katmanka* namesto pravilne ustreznice *kutmanka*. Ime se je v češkem strokovnem in znanstvenem izrazoslovju ohranilo do danes v pomenu 'Amanitopsis'.

Koromač. *Koromač* 'Cnidium' so pojavlja prvič v skupnem deku Jana Svatopluka in Bořivoja Presla Květene česká iz leta 1819. V Rostlinářu, ki je izšel leto pozneje, je J. S. Presl navedel »ilirsko pokreklo«⁷ leksema: »Koromač, il. (Cnidium)«. Podobno Jungmann v svojem slovarju. V poznejšem Preslovedu Všeobecný roslinopis iz leta 1846 dobiva izraz pomen 'Silaus'. Verjetno je to ime sprejel Presl iz slovenščine: po Machku⁸ obstajata v slovenščini in srbohrvaščini imeni *koromač* in *komorač*. Oblika *koromač* izhaja hipotetično iz slovenskega izraza *komorač*, to pa iz *konj morač*, kar je v zvezi z grškim *ἵππουμαρῶρον* (*ἵππος* 'konj' + *μαρῶρον* 'bot. Foeniculum'). Ime, ki ga je uvedel Presl, se je ohranilo do danes v obliki z dolgim *á*.

Krablice. *Krablice* 'Myrrhis' se pojavlja že v Květeni češki iz leta 1819. V prvem zvezku Rostlinářa opozarja Presl na njegov južnoslovanski ali ilirski izvor: »Krablice, il. (Myrrhis)«. Podobno tudi Jungman. Leta 1846 se to ime v pomenu *Chaerophyllum* pojavi v Preslovedu Všeobecnem roslinopisu. Češki viri iz petdesetih let devetnajstega stoletja podajajo to besedo ponovno v pomenu 'Myrrhis'. *Krablice* izhaja iz slovenskega izraza *krablica* 'Anthriscus'. Presl je sprejel novo ime, čeprav je v češčini obstajal izraz *kerblík*, ki izhaja iz nemškega *Kerbel* 'Anthriscus', slovensko ime pa je tudi izpeljano iz istega nemškega vira.⁹ Zdaj se ime *krablice* uporablja v pomenu 'Chaerophyllum', terminu *Anthriscus* ustreza *kerblík*, terminu *Myrrhis* ime *čechřice*, ki je poljska izposojenka. Izraz *krablica* navaja Gutsman.

Kukmak. Za slovenski izvor imena *kukmak* 'Agaricus bombycinus' se zavzema Machek v etimološkem slovarju češkega jezika: »druh hub. Přejato ze sln. kukmak, což je z něm. Kucken-mucken«. Ime *kukmak* se je pojavilo prvič leta 1828 v delu J. S. Presla Lučba čili chemie zkusná (zvezek 2, s. 136), zapisano je tudi v dodatkih k 5. zvezku Jungmannovega slovarja iz leta 1839. Leta 1946 v Všeobecnem roslinopisu navaja Presl obliko *kukmák* z dolgim *á*. Mogoča je hipoteza, da je to besedo sprejel Presl iz Megiserjevega slovarja, kjer je zapisana v pomenu *Boletus*¹⁰. Slovensko ime *kukmak* navaja Šulek v svojem Jugoslavenskem imeniku bilja; pojasnjuje, da ga je našel v rokopisu, ki mu ga je poslal dr. Bleiweis iz Ljubljane. V češčini se je izraz *kukmak* ohranil v pomenu 'Volvaria'.

Lecha. Izraz je prvič zapisan v Květeni češki bratov Preslov, v prvem zvezku Rostlinářa ga je J. S. Presl zaznamoval kot ilirizem: »lecha, il. (Orobus)«. Podobno v Jungmanovem slovarju. Ime se je hitro prijelo in ga navaja mnogo čeških strokovnih in znanstvenih virov 19. stoletja. Po Machkovem mnenju je *lecha* slovenizem ali kroatizem (prim.: slovensko *leča*, srbohrvaško *leča*, latinsko *lens*): »Ale

⁶ Prim. Machek, ESJČ

⁷ Jugoslavenski imenik bilja, Zagreb, 1879.

⁸ ČSJR, 161.

⁹ Machek, ESJČ

¹⁰ H. Megiser, Thesaurus Polliglottus, Frankfurt, 1603 (J. Stabej, Ljubljana, 1977).

ch je bud' chybou péra, nebo ze starého pravopisu jeho pramene (lechya?)«. Zdi se mi, da je bolj verjetna druga Machkova hipoteza, namreč: da je Presl sprejel ime iz kakega rokopisa, kjer je napisano v starem črkopisu. Oblika *lechya* je namreč zapisana v rokopisu Liber de simplicibus Benedicti Rinij iz petnajstega stoletja v pomenu 'Lens lenticula'.¹¹ Ime *lecha* se je ohranilo v češčini do danes v pomenu 'Lathysus vernus'.

Marhan, marhanik. Obe imeni vsebuje Jungmannov slovar, navaja tudi njun južnoslovanski izvor. Besedi je Jungmann prevzel od J. S. Presla, ki v prvem zvezku Rostlináři opozarja na ilirski izvor imena *marhan*: »Marhan, il. (Punica)«. Machek je v etimološkem slovarju češkega jezika mnenja, da sta ta dva izraza narejena po slovenski besedi *margaran*, ki izhaja iz latinskega termina *malum granatum*, medtem ko Šulek meni, da je vzorec dalmatinska beseda *margarana*. Ni izključeno, da je Presl vzel izraz iz Gutsmana, ki navaja obliki *margran* (m. sp.) in *margarana* (ž. sp.), ali iz Megiserja, ki notira *margrane*. Ime se je hitro prijel in ga srečujemo v mnogo čeških virih, ne le v znanstvenih¹² (prim. J. Zeyer, Poezie, 1884, s. 21) iz druge polovice 19. stoletja. Presl je uvedel ime *marhanik* za celo rastlino, ime *marhan* za plod, sad; zdaj uporabljajo Čehi samo ime *marhanik* za drevo (Punica), plod pa imenujejo *granátové jablko*.

Ochmet. Ime je bilo sprejeto leta 1819; v prvem zvezku Preslovega Rostlináři figurira sredi ilirizmov: »Ochmet, il. (Loranthus)«. Podobno opozarja na njegov južnoslovanski izvor Jungmann. *Ochmet* izhaja iz slovenskega izraza *ohmetje* 'Viscum' (prim. Gutsman in Šulek), toda Presl je dal imenu nov pomen 'Loranthus'. Designata slovenske in češke besede sta podobni rastlini. Po Machku¹³ je »ch nejasné ohmetje snad zmétením s hmet Sambucus ebulus.« Ime *ochmet* se je v češki botanični terminologiji ohranilo do danes v pomenu 'Loranthus'.

Okrat. To ime je uvedel J. S. Presl leta 1820: zapisal ga je v prvem zvezku Rostlináři in opozoril na njegov južnoslovanski izvor: »Okrat, il. (Atraphaxis)«. Presla citira v svojem slovarju J. Jungmann in tudi on kvalificira izraz kot ilirizem. Presl je po Šulkovem mnenju sprejel ime okrat iz slovenščine, vendar se v češčini ni udomačilo, zamenjal ga je izraz *kedlubna* 'Brassica oleracea'.

Smil, smilka. Starejša izposojenka je *smilka*, pojavila se je namreč že v Květení českí bratov Preslov leta 1819; v prvem zvezku Rostlináři opozarja J. S. Presl na njen južnoslovanski izvor: »Smilka, il. (Nardus)«. Verjetno je, da je ime sprejel iz Gutsmanovega slovarja, kajti zapisano je identično kot pri njem. Preslov zapis citira Jungmann. V slovenščini ima izraz *smilka* ali *smiljka* naslednje pomene: *Centunculus arvensis*, *Centaurea cyanus*, *Ferula*, *Gnaphalium*, *Helichrysum*. Presl je izrazu dal nov stvarni pomen: *Nardus*. Ime *smil* 'Graphalium arenarium' se pojavi leta 1822 v zbirki Slovánské národní písně F. Čelakovskega (I, 231). Navaja ga tudi Jungmann. Leta 1846 se to ime pojavi v pomenu 'Helichrysum' v Všeobecnem rostlinopisu J. S. Presla. Izhaja iz slovenskega izraza *smilj* 'Helichrysum'. Navedeni izrazi *smilka*, *smiljka*, *smilj* izhajajo iz istega vira kot srbohrvaški *smilj*, *smilje* in bolgarski *smil* ali *smin*. Po Machku »je to slovo asi prastaré, ale není dosud řádně vyloženo; ukrajinština má podivná znění cmin, cmyň, čmil, čmel, čmer.«¹⁴ Machek ne navaja natančnega vira izposojenke; zadošča mu »Preslovo přejetí z jihu«¹⁵, Šulek pa meni, da je izraz sprejel iz srbohrvaščine. Ker smo ugotovili, da je izraz *smilka* v češčini slovenizem, po vsej verjetnosti izhaja tudi ime *smil* iz istega vira. Obe izposojenki *smilka* 'Nardus' in *smil* 'Helichrysum' sta se do danes ohranili v češki botanični terminologiji.

Talovín. To ime se je pojavilo leta 1823 v prvem delu tretjega zvezka Preslovega Rostlináři. Vsebuje ga tudi Jungmannov slovar, ki opozarja na izvor izraza: citira samo Presla. O južnoslovanskem izvoru govori Machek.¹⁶ Hipotetično izhaja iz slovenskega izraza *talovin* in *talovje* (prim. Gutsman), ki ima enako etimologijo kot srbohrvaška termina *talov* in *talovna trava* 'Helleborus niger'. *Talov* povezuje Machek s slovaško besedno zvezo *tálov* 'gnoj'. V novi izdaji češkega etimološkega slovarja pa izraža Machek mnenje, da *talovín* mogoče sploh ni izposojenka, temveč je Presl izpeljal svoj ter-

¹¹ Šulek, Jugoslavenski imenik bilja.

¹² J. Zeyer, Poezie, 1884, s. 21.

¹³ ČSJR, 89

¹⁴ ČSRJ, 240

¹⁵ ESJČ

¹⁶ ČSJR, 43

min iz staročeškega izraza *talov* 'kri, ki teče iz mrliča'. Vendar je kaj malo verjetno, da bi Presl poznal to staročeško besedo, ker so v prvi polovici 19. stoletja poznali samo del staročeških virov, zato se zdi bolj prepričljiva njegova prejšnja hipoteza, da je Presl sprejel iz slovenščine že izoblikovan botanični strokovni izraz in mu odredil soroden pomen. Ime *talovin* je še vedno v rabi v pomenu 'Eranthis'.

Tořice. Avtorja te izposojenke sta brata Presla. Prvič se pojavlja v njuni Květení česki, v prvem zvezku Rostlinářa pa opozarja J. S. Presl na ilirski izvor imena: »Tořice, il. (Torilis)«. Po njegovi poti gre tudi Jungmann. Izraz najverjetneje izhaja iz slovenske besede *torica* 'Lappa minor, Galium aparine' (prim. Gutschman). Ni se zgodilo prvič, da je Presl dal izposojenki nov pomen. Omenjene rastline: *Torilis*, *Lappa minor* in *Galium aparine* imajo namreč skupno lastnost: oprijemajo se ljudi in živali, ker imajo trne in igle. V novi izdaji češkega etimološkega slovarja Machek meni, da je ime *tořice* zgradil Presl neposredno na osnovi latinskega termina *Torilis*.¹⁷ Vendar zakaj bi v takem primeru sam opozarjal na južnoslovanski izvor besede. Botanični izraz *torica* živi tudi v ruščini. Izhaja iz osnove *tor*, *torit'* (prim. Dal'). Verjetno tudi slovenska *torica* izhaja iz slovanskega korena *tor* in ne iz latinskega termina *Torilis*, ker na južnoslovanskem ozemlju *torica* ne pomeni *Torilis* (prim. Šulek). Tořice se je ohranila v rabi vse do danes.

Zoološko izrazje

J. S. Presl je tudi tvorec češkega zoološkega znanstvenega izrazoslovja: pri bogatenju zoološkega izrazja je uporabljal podobne metode kot pri oblikovanju botanične terminologije, se pravi: izraze in termine je tvoril sam, sprejemal jih je iz živega govora in iz drugih slovanskih jezikov. Največ gradiva nudi njegova razprava Navrženi soustavy živočichů, ki je v letih 1821–1831 izhajala v časopisu Krol, pomembna pa je tudi njegova knjiga Ssavectvo iz leta 1834.

Čuk. Težko je natančno ugotoviti, ali je v češčini zoološki izraz *čuk* 'otus ascalaphus' slovenskega ali srbohrvaškega izvora. Jungmann v svojem slovarju opozarja na ilirsko poreklo in kot avtorja izposojenke navaja Presla. Na južnoslovanskem jezikovnem področju pomeni izraz *čuk* 'pyrrhula europea, Athena noctua', se pravi vrsto sove. Presl je lahko to poimenovanje sprejel bodisi iz Gutschmanovega, bodisi iz Vukovega slovarja, po katerem izhaja ime iz onomatopeje. A. Matzenauer¹⁸ primerja južnoslovanski leksem *čuk* s srednjenemškim izrazom *kouch* i *chouch* 'Bubo', s špansko besedo *chucho* 'vrsta sove'. Po Bezlaju¹⁹ je slovenska oblika *čuk* verjetno nastala po haploglogiji iz *čuvik* 'strix noctua' (prim. polj.: *kuwik*, slovaško: *kuvik*). Novo ime, ki ga je Presl uvedel, se v češčini ni obdržalo. A. Frič je leta 1861 v delu Evropské ptactvo za otus ascalaphus uvedel ime *vyr' jižní*, ki v sodobni češčini pomeni 'bubo'.

Pilich. O južnoslovanskem izvoru besede govori Machek v etimološkem slovarju češkega jezika: »Preslovo přejetí ze sln. pijuh, sch. piljuga, b. piljak druh jestrábů.« Verjetno je češki *pilich* narejen po slovenskem *piljuhu*. Slovenska oblika je namreč glasovno najbližja češki: *i* je pravilna češka ustreznica južnoslovanskega *u* po mehkem soglasniku, *ch* pa priča o tem, da Presl ni poznal srbohrvaške oblike *piljuga*, ker bi namesto *ch* uporabil *h*, ki je regularna ustreznica južnoslovanskega *g*. Ime *pilich* se prvič pojavi v Jungmannovem slovarju v pomenu 'circus'. Jungmann se sklicuje na Presla, češ da je on prvi uporabil ta izraz. Po Jungmannu je to besedo uporabil leta 1851 F. Šumavský v češko-nemškem slovarju, k njeni stabilizaciji v češki zoološki terminologiji je prispeval leta 1861 A. Frič s svojim delom Evropské ptactvo. Ime je še zdaj v rabi v pomenu 'circus cyaneus'.

Drugo besedje

Chabitel, chabitelka, chabiti. V Jungmannovem slovarju so notirani izrazi *chabitel* v pomenu 'kvarljivec', *chabitelka* 'kvarljivka' in *chabiti* 'kvariti'; kvalificirani so kot ilirizmi. Uvedel jih je avtor slovarja in hipotetično so slovenske izposojenke. Na slovenskem jezikoslovnem področju se pojavlja izraz *habiti* 'kvariti' v osnovni obliki in izpeljankah.²⁰ Izraz *chabiti* pozna stara cerkvena slovanščina,

¹⁷ ČSJR, 168

¹⁸ Cizí slova ve slovanských řečech, s. 141.

¹⁹ Etimološki slovar slovenskega jezika, I, 91.

²⁰ Prav tam, 190.

ruščina in ukrajinščina; češčina pozna prefigurano formo *ochabiti* 'oslabeti' in pridevnik *chabý* 'slab', poljščina samostalniki *chabeta* 'kljuse'. Navedena pomenska razlika med južno in vzhodnoslovenskim glagolom *chabiti* in zahodnoslovenskimi izpeljankami iz te osnove potrjuje tezo, da so *chabiti*, *chabitel*, *chabitelka* na češkem jezikoslovnem področju novi izrazi, umetno uvedeni, v jezikoslovnici rabi se niso udomačili.

Lonec. Izraz *lonec* kvalificira Jungmannov slovar kot ilirizem. Izposojen je iz slovenščine. V češčini se prvič pojavi v tretjem zvezku Preslovega Rostlináfa (1823–25). Vir izposojenke je verjetno Megiserjev ali Gutsmanov slover. Po Skoku etimologije slovenskega izraza *lonec* in srbohrvaškega *lonac* ni jasna: Izgleda da je ta mlada južnoslovenska zamjena za praslav. *gmac*. Ne zna se dali je u prarodstvu s gr. *ληώς* 'kopanja' = ags. *lanu* (Matzenauer) ili s gr. *λεχος* = lanx 'zdjela'.²¹ Ta izposojenka je imela na češkem efemeričen značaj. Ni bilo namreč potrebe uvajati sinonim, ko je že obstajal stari izraz *hmeč*.

Slap. Po Holubu²² je to besedo obnovil Presl, ki jo je sprejel iz slovenščine v pomenu 'vodopad'. To je stara slovanska beseda (praslavsko: *solp*) in se med drugim pojavlja v češkem krajevnom imenu *Slapy*, ki ga po M. Šmilauerju navajajo viri že leta 1292. Slovenski leksem *slap* ima dva pomena: 1. 'vodopad', 2. v množinski obliki 'pad vode na mlin'. Ta drugi pomen aktualizira navedeno češko krajevno ime. Drugi pomen pa je lasten Preslovi izposojenki, ki do zdaj še ni prešla iz jezikovne rabe.

Sklep

Večino slovenskih izposojenk je uvedel v češčino Jan Svatopluk Presl, tvorec češkega naravoslovnega, predvsem botaničnega in zoološkega izrazoslovja. Težko je natančno ugotoviti, kakšne slovenske vire je rabil; izbor izposojenk vendarle priča, da je v večini primerov uporabljal nemško-slovenski slovar Ožbalta Gutsmana in sporadično črpal iz Megiserjerevega večjezičnega slovarja.

Izmed dvajsetih slovenizmov jih je 17 uvedel J. S. Presl, 2 J. Jungmann in enega F. Čelakovský. Čeprav je bil J. Jungmann avtor le 2 slovenizmov, je napravil veliko delo pri razširjanju in uveljavljanju slovenskega besedila v češčini: pomagala jim je avtoriteta njegovega češko-nemškega slovarja v petih zvezkih (1834–1839).

Petnajst izmed dvajsetih slovenizmov iz prve polovice 19. stoletja ali 75 % (havez, hlodáš, katmanka, koromač, krabilice, kukmak, lecha, marhánik, ochmet, pilich, slap, smil, smilka, talovin, torice) je jezikovna raba ohranila v češčini vse do danes. Od desetih besed, ki jih navaja Breznik, jih živi v današnji češčini polovica (dopisnice, družba, nadpolovičný, prvina, prvopis). Skupaj se je ohranilo torej dvajset besed ali 66 %. Iz drugih slovenskih jezikov: poljščine, ruščine, srbohrvaščine so sprejeli Čehi sicer več besed, toda procentualno se jih je ohranilo manj kot 50 %.

Teresa Zofia Ortoś
(Jagelovska univerza v Krakovu)

Literatura

- J. Barle, Prinosi slovenskim nazivima bilja, Zbornik za narodni život in običaje južnih Slavena, 30/1935, 181–228; 31/1937, 161–292.
F. Bezlaj, Etimološki slovar slovenskega jezika, Ljubljana, 1976.
A. Breznik, Dobrovskega vpliv na slovenski pismeni jezik, Josef Dobrovský, Praha, 1929.
A. Breznik, Slovanske besede v slovenščini, Čas, 1909, 208–280, 315–348.
A. Breznik, Slovenske besede v češčini, slovanščini in poljščini, Časopis za zgodovino in narodopisje, 1937, 213–218.
V. Machek, Česká a slovenská jména rostlin, Praha, 1954.
V. Machek, Etymologický slovník jazyka českého, Praha, 1969.
T. Z. Ortoś, zapożyczenia słowiańskie w czechkiej terminologii botanicznej i zoologicznej, Kraków, 1972.
T. Z. Ortoś, Z badań nad zapożyczeniami serbochorwackimi i słoweńskimi w języku czeskim, Zbornik za filologiju i lingvistiku, 16/1973, Novi Sad.
P. Skok, Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, 1–4, Zagreb, 1971–19.
B. Šulek, Jugoslavenski imenik bilja, Zagreb, 1879.

²¹ P. Skok,

²² Etymologický slovník jazyka českého, Praha, 1952.